

Elisa Niklander

30.8.2023

Oikeusministeriö
Miia Ljungqvist
Maiju Kolehmainen

Lausunto on valmisteltu lausuntopalvelu.fi:ssä

Lausuntopyyntöne Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio VN/24963/2022

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (jatkossa THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto Oikeusministeriön Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistiosta.

Oikeusministeriön työryhmän muistiossa todetaan, että ”*Eri tekijöiden yhteisvaikutuksena poliisin tutkinta-ajat esitutkinnassa ovat kasvaneet ja rikosten selvitystaso on heikentynyt*”. THL arvioi asianosaisten oikeusturvan heikentyneen rikosten selvitystason heikennyttyä. Oikeusturvan heikentymisellä on vaikutuksia kansalaisten hyvinvointiin, sillä oikeuden toteutuminen voi edistää myös rikoksista selviytymistä. Näin ollen rikosten selvittämättä jättämisellä voi olla negatiivisia vaikutuksia kansalaisten psyykkisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden näkökulmasta. Tällä on inhimillisen kärsimyksen ohella myös kansantaloudellisia vaikutuksia. THL:n näkemyksen mukaan poliisin resurssien hienoinen nousu Marinin hallituksen aikana on positiivista kehitystä, mutta muistion mukaan resurssien nousu ei ole kohdentunut ainoastaan rikostutkintaan. Siten vaikutukset tutkinta-aikoihin ja rikosten selvitystasoon jäänee tällä toimenpiteellä verrattain pieniksi.

THL on samaa mieltä työryhmän kanssa siitä, että rikosprosessin sujuvoittamisen, järkevöittämisen ja eritoten nykyaikaistamisen kannalta on oleellista ottaa huomioon digitalisaation ja sähköisten menetelmien tarjoamat mahdollisuudet. THL kuitenkin toteaa, että yhdenvertaisuuden näkökulmasta digitalisaation mukanaan tuomat ratkaisut eivät välttämättä ole yhdenvertaisesti kaikkien kansalaisten hyödynnettävissä. Tässä korostuu erityisesti haavoittuvammassa asemassa olevat kuten lukutaidottomat, ikääntyneet, vammaiset tai toimintarajoitteiset henkilöt sekä heidän oikeusturvansa toteutuminen, mikä tulee varmistaa.

THL pitää rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelua ja kehittämistä hyödyllisenä, tarkoituksenmukaisena ja kustannustehokkaana. Järjestelmien kehittäminen voisi olla järkevää toteuttaa poikkihallinnollisena hankkeena yhteistyössä tarpeellisten hallinnonalojen kanssa. Keskeisten järjestelmien väliset rajapinnat, rakenteellisen kirjaamisen yhtenäistäminen ja tiedon pirstaloitumisen ehkäisy mahdollistaisivat kokonaiskuvan luomisen rikosprosessissa. Ne edistäisivät siten myös oikeusturvan toteutumisen tarkastelua.

Muistion laatineella työryhmällä ei ole ollut aikataulullisista syistä mahdollisuutta arvioida laajemmin ehdotusten keskinäisiä vaikutuksia, mikä tulee ottaa huomioon asian jatkovalmistelussa. **Kokonaisvaltainen vaikutustenarviointi niin rikosprosessin kuin kansalaistenkin näkökulmasta on THL:n näkemyksen mukaan tarpeen.** Tämän tulisi sisältää myös lapsivaikutusten arviointi.

THL:n näkemyksen mukaan tulee varmistaa, ettei rikosprosessin sujuvoittamisella aiheuteta tahattomasti negatiivisia vaikutuksia haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille, kuten lapsille. Myös tästä syystä lapsivaikutusten arviointi on tärkeää toteuttaa ennen mahdollisten muutosten toteuttamista. THL katsoo, että lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja väkivaltarikosten

Elisa Niklander

30.8.2023

selvitysprosessit ovat ylipäättään muistiossa vähäisesti esillä, etenkin huomioiden rikosprosessien viiveet, joihin muun muassa eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt toistuvasti huomiota. Selvityksen mukaan esimerkiksi lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittely kestää selvästi pidempään kuin aikuisten kohdalla. Alueellisia eroja on todettu etenkin resurssien suuntaamisessa, organisoimisessa ja yhteistyössä¹. Vaikka kaikissa prosessin vaiheissa on ongelmia, on esitutkintavaihe erityisen pitkäkestoinen. **THL pitää yhtenä tärkeänä esitutkinnan sujuvoittamisen edellytyksenä lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn keskittämistä ja ammattilaisten erikoistumismahdollisuuksien turvaamista²**

Esitutkinnan rajoittaminen vähäisyys- tai kohtuusperiaatteella on etenkin lapsiin kohdistuvissa väkivaltarikoksissa sekä uhka että mahdollisuus. Ammatilliset ovat yksimielisiä siitä, ettei pitkäkestoinen esitutkinta- ja oikeusprosessi ole kaikissa lievimmissä väkivaltatapauksissa lapsen edun mukaisin toimintatapa. Toisaalta lievältä vaikuttava tapaus saattaa kätkeä taakseen vakavampaa väkivaltaa. **Työryhmän tapaan THL pitää tärkeänä koulutuksen ja ohjeistuksen lisäämistä, jotta rajoittamista voidaan käyttää tehokkaasti ja vain niissä tapauksissa joihin se soveltuu.** Koulutusten ja ohjeistusten tulisi perustua arviointeihin toimintatapoihin ja -malleihin. Lapsiin kohdistuvien rikosten osalta tähän tarpeeseen pyrkii vastaamaan moniammatillinen esiselvittely (LASTA-seula -malli), joka on jo käytössä useilla poliisilaitoksilla. Moniammatillisella esiselvittelyllä voidaan huomioida perheen kokonaistilanne, pitää lapsen etu keskiössä ja kohdentaa nopea apu ja tuki niihin perheisiin, joissa päällimmäinen ongelma on vanhemmuuden tuen tarve. Tavoitteena on myös varmistaa, että kiireellisten rikosepäilyjen tutkinta voidaan aloittaa mahdollisimman nopeasti, ja kohdentaa niukat resurssit oikein. Moniammatillisen esikäsittelyn vaikutuksia esitutkintaprosessin kestoon arvioidaan parhaillaan kahdessa tutkimushankkeessa. **Arvioinnin lisäksi välttämätöntä on myös mallin lakiperustan tarkastelu. Lakipohja vaatii monialaisen yhteistyön ja etenkin tiedonvaihdon osalta kirkastamista, jotta mallin levittämistä voidaan jatkaa.**

Työryhmän tapaan THL kannattaa rikosasioiden sovittelun lisäämistä ja kehittämistä. Työryhmä esittää, että esitutkintaa ei käynnistettäisi asiassa, jonka poliisi lähettäisi sovitteluun. Tämä on sovittelun kannalta sikäli tervetullut malli, että näin varmistettaisiin asioiden nopeasti ja matalalla kynnyksellä tapahtuva saattaminen sovittelun piiriin. Menettely lisäisi sovittelutoimistojen työtä, jos niiden pitäisi tehdä tapausten perusselvittelyä enemmän kuin siinä mallissa, jossa poliisi lähettää asiat sovitteluun vasta esitutkinnan jälkeen. Voi myös olla, että jos esitutkinta olisi suoritettu ja enemmän aikaa kulunut, osapuolet olisivat vastaanottavaisempia ajatukselle sovittelusta. Nopeutetun sovitteluun ohjauksen malli aiheuttaa paineita saada sovittelulle lisämäärärahaa henkilöstöresurseihin, koska selvittely- ja konfliktinohjaustyötä tulisi sovittelutoimistojen henkilöstölle enemmän. **THL on samaa mieltä työryhmän toteamuksesta, että sovittelun merkittävä lisääminen antaisi aihetta tarkastella sen resurssitarpeita.** Sovittelu on erittäin kustannustehokasta toimintaa, ja sen resursointi on valtiontalouden kannalta kannattavaa.

THL kannattaa työryhmän ajatusta, että ”sovittelun tulisi olla ensisijainen vaihtoehto niissä rikosasioissa, jotka soveltuvat laatunsa takia paremmin sovitteluun kuin rikosprosessiin.” THL näkee sovittelun sovellusalan laajempina kuin vähäiset tai nuorten tekemät rikokset. Vaikka asiassa järjestettäisiin myös oikeudenkäynti, sovittelu on omiaan sujuvoittamaan sitä, ja vastaa erilaisiin osapuolten tarpeisiin kuin oikeudenkäynti. **Lähisuhdeväkivalta ja seksuaaliväkivalta**

¹ Fagerlund, M. & Toivonen, V. (2021). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 3.

² Laajasalo T, Korkman J, Rajala R. Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten tutkintaa nopeutettava. THL, Päätöksen tueksi 3/2020.

30.8.2023

ovat laadultaan kuitenkin sellaisia, että THL:n näkemyksen mukaan rikosprosessi tulisi aina käynnistää. Hallitusohjelman mukaan pakottavan kontrollin kriminalisoinnin tarvetta selvitetään nykyisen hallituksen toimesta. THL:n näkemyksen mukaan myös pakottava kontrolli on laadultaan sellaista väkivaltaa, jossa rikosprosessi tulisi aina käynnistää.

Työryhmän mukaan ”--- tarkoituksenmukaista olisi, että kaikki sovittelualoitteet tulisivat poliisilta.”

THL:n näkemyksen mukaan sovitteluun ohjaaminen lähisuhdeväkivaltaa ja seksuaaliväkivaltaa lukuun ottamatta tulisi olla mahdollista kaikissa oikeusprosessin vaiheissa, ja että myös muut viranomaiset ja asianosaiset itse voisivat tehdä sovittelualoitteita. THL kuitenkin huomauttaa, että Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen toimeenpanoa (SopS 53/2015; Istanbulin sopimus) valvovan elimen GREVIOn ja osapuolten komitean näkemyksen mukaan poliisien ja syyttäjien valtaa sovitteluun ohjaamisessa tulisi kaventaa ja varmistaa, että tapauksen ottaminen soviteltavaksi ei tulisi johtaa esitutkinnan päättämiseen tai syyttämättäjättämiseen.

Kuten edellä todettu, työryhmä esittää, ettei esitutkintaa käynnistettäisi asiassa, jonka poliisi lähettäisi sovitteluun. **THL ei suosittele tätä toimintatapaa lähisuhdeväkivallan ja seksuaaliväkivallan tapauksissa. Lähisuhdeväkivallan osalta sovittelu voisi olla esitutkinnan rinnakkainen menettely. Näin ollen lähisuhdeväkivallan ja seksuaaliväkivallan osalta THL ei kannata työryhmän ehdotusta.** Lisäksi Petteri Orpon hallitusohjelmassa todetaan, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta pääasiassa luovutaan. Oikeusministeriön työryhmän mukaan sovittelun ulkopuolelle olisi mahdollista rajata lähisuhdeväkivalta, jossa rikosvastuun toteuttaminen on yleisen edun näkökulmasta tärkeää. **THL pitää keskeisenä, että ennen mahdollisten uudistusten toimeenpanoa tulee ratkaista mitä hallitusohjelman kirjaus lähisuhdeväkivallan sovittelun pääsääntöisestä luopumisesta tulee todellisuudessa tarkoittamaan.** Myös hallitusohjelman kirjauksen vaikutustenarviointi tulee THL:n näkemyksen mukaan tehdä huolella siten, ettei lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden henkilöiden oikeusturva heikkene.

Lähisuhdeväkivalta on piilorikollisuutta, josta viimeisimmän Tilastokeskuksen Lähisuhdeväkivalta 2021 tutkimukseen mukaan noin 11 prosenttia tulee poliisin tietoon. Lähisuhdeväkivallan sovittelua on kehitetty systemaattisesti THL:n ja sovittelukentän toimesta. Edellisessä hallitusohjelmassa haluttiin arvioida lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista. STM:n työryhmä (2019) esitti, että jatkaminen on mahdollista, mikäli toimintaa kehitetään. Laajassa yhteistyössä kehitetty lähisuhdeväkivallan hyvän käytännön malli avaa sovitteluprosessin vaiheet ja tarjoaa systemaattisia työkaluja edellytysten arviointityöhön sekä väkivallan toistuvuuden arviointiin. **THL:n suositaa, että kehittämistyötä jatketaan etenkin toistuvuusmäärittelyn täsmentämiseksi.**

Työryhmä esittää selvitettäväksi rikosasioiden sovittelun mahdollisuuksia tuomioistuimessa. Tämä on uusi avaus, ja johtaisi tarpeeseen määritellä työnjakoa sovittelutoimistojen ja tuomioistuinten välillä. Sovitteleva työtapo on tarpeen myös oikeussalissa, eikä jaottelu rikos- ja riita-asioiden välillä ole välttämättä sovitteluteorian kannalta olennainen; molemmissa on kyse konflikteista ihmisten välillä. Yhteistyön lisääminen oikeuslaitoksen ja sovittelutoimistojen välillä voisi edistää restoratiiviselle oikeudelle tyypillisen, kohtaavan ja ihmisläheisemmän kulttuurin leviämistä tuomioistuinlaitokseen, mikä auttaisi vastaamaan ihmisten tarpeisiin kokonaisvaltaisemmin niin, että prosessit olisivat pedagogisempia ja asiat saataisiin käsiteltyä tyhjentävämmin, mikä puolestaan vähentäisi muutoksenhaun tarvetta. **THL kannattaa restoratiivisen oikeuden laajaa hyödyntämistä ihmisten välisten rikosten ja riita-asioiden hoidossa. Lähisuhdeväkivallan**

Elisa Niklander

30.8.2023

sovittelun liikkumavarasta tulisi jatkaa keskustelua poliittisen tahtotilan, kansainvälisten velvoitteiden ja yksilöiden oikeusturvan näkökulmasta.

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtaja

Anneli Pouta

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 4 pages before this page
Dokumentet inneholder 4 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 4 sivua ennen tätä sivua
Dette dokument indeholder 4 sider før denne side

Detta dokument innehåller 4 sidor före denna sida

authority to sign
representative
custodial

asemavaltuus
nimenkirjoitusoikeus
huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt
firmateckningsrätt
förvaltare

autoritet til å signere
representant
foesatte/verge

myndighed til at underskrive
repræsentant
frihedsberøvende